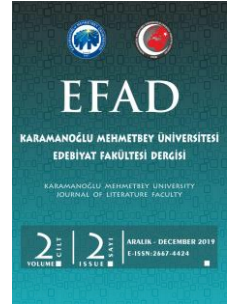

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 01 Eylül 2019

Kabul Tarihi: 10 Kasım 2019

Atıf Künyesi: Koç, E., Yılmaz, H. (2019). “Ahlaki Oto-Kontrol Bağlamında Eğlence Meclisleri (Meclis-i Fısk) ve Çalınan Müzik Aletlerinin (Alet-i Fısk) Osmanlı Mahkeme Kayıtlarına Bazı Yansımaları”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 162-179.

AHLAKİ OTO-KONTROL BAĞLAMINDA EĞLENCE MECLİSLERİ (Meclis-i Fısk) VE ÇALINAN MÜZİK ALETLERİNİN (Alet-i Fısk) OSMANLI MAHKEME KAYITLARINA BAZI YANSIMALARI

Emre KOÇ*

Hüseyin YILMAZ**

Öz

Çalışmada Osmanlı mahallesinde meydana gelip, şer’iyye sicillerine kaydedilen ve içerisinde bazı müzik aleti adlarına rastlanan vakalar üzerinde durulmuştur. Adı geçen kaynaklardan istifade ile tarihsel süreçte toplumlar için daima önemli olan müzik veya müzik aletleri gibi -biraz farklı- bir konuya farklı bir yönüyle değinmek asli amaç olmuştur. Bu yapılırken Osmanlı coğrafyasında yer almış olan şehirlerin şer’iyye sicilleri üzerine yapılmış olan transkripsiyon, makale, kitap ve özellikle de bilimsel tez gibi yaklaşık 500 civarında çalışma taranmıştır. Tarama sonucunda içerisinde müzik ve müzik aleti olan 17 adet farklı kayda rastlanmıştır. Burada tambur, çevkür (çöğür), def, zil, zurna ve tabıl (tabl-davul) gibi müzik aletlerinin kayıtlara geçirildiği tespit edilmiştir. Mahalle veya köy halkı ile bazı devlet görevlileri, bu aletleri çalarak sakinleri rahatsız eden şahısları mahkemeye şikâyet etmişlerdir. Bu meclislerin ev, tekke, okul bahçesi, köy meydanı veya bazen adları da kaydedilen farklı alanlarda yapıldığı görülmüştür. Sicillerde adı geçen meclisler için “meclis-i fısk” ve çalınan müzik aletleri için de “alet-i fısk” tabirlerinin kullanıldığı açıkça görülmüştür. Şahısların meclislerde müzik aleti yanında içki içerek, duhan (tütün-duman) ederek ve kendilerine na-mahrem olan kadınlarla bir araya gelerek eğlendikleri belirlenmiştir. Neticede Osmanlı mahallesindeki sosyal hayat ve ahlaki oto-kontrolün farklı bir yönünü daha spesifik olarak ele alarak, alt başlıklar üzerinden yapılan veya yapılacak çalışmalara bir katkı sunmuş olmak ümit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı mahallesi, şer’iyye sicili, sosyal hayat, eğlence meclisi, müzik aleti.

Some Reflections of Entertainment Gatherings (Meclis-i Fısk) and Musical Instruments Played (Alet-i Fısk) to the Ottoman Court Records In the Context of Moral Self-Control

Abstract

In this study, cases that occurred in the Ottoman neighborhood, recorded in the “şer’iyye” registries and some names of musical instruments are discussed. The main aim of the study is to draw attention to –slightly different- the topic such as the music and musical instruments which have always been significant for the societies throughout history by referring some of the mentioned sources. While doing this, nearly 500 studies on transcription, articles, books and especially scientific dissertations on the registers of the cities in Ottoman geography have been searched. As a result of the search, 17 different records with music and musical instruments have been found out. It has been confirmed that musical instruments such as tambour, Turkish String instrument, tambourine, cymbal, shrill pipe and tabıl (tabl-drum) were recorded. The inhabitants of the Neighborhood or village

* Arş. Gör. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / Yakınçağ Anabilim Dalı, Karaman/Türkiye, E-posta: emrekoc@kmu.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6562-2391>.

** Arş. Gör. Kafkas Üniversitesi, Dede Korkut Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü / Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalı, E-posta: arya36zh@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5409-440X>.

and some government officials complained to the court about the people who disturbed the residents by playing these instruments. It was seen that these entertainment gatherings would take place at home, dervish lodge, schoolyard, village square or sometimes in some other different areas. It has been clearly seen that the term “meclis-i fisk” is used for the gatherings mentioned in the registries and “alet-i fisk” is used for the instruments played. It has been detected that alongside playing musical instruments, the people would have fun by drinking alcohol, smoking and meeting with the women who were unrelated to them. As a result, it is hoped to make a contribution to the relevant studies done or to be done by discussing a different aspect of a social life and moral self-control in the Ottoman neighborhood.

Keywords: Ottoman neighborhood, şer’iyye record, social life, entertainment gathering, musical instruments.

Giriş

Çalışmada asli kaynak olarak, Osmanlı mahkemesi tutanakları olan şer’iyye sicilleri temel alınarak meydana getirilmiş olan makale, kitap, tez veya transkripsiyon çalışmalarından istifade edilmiş, kaynaklarda bu hususa dair bilgi verilen metinler tahlil edilmiştir. Kaynak seçiminde böyle bir yol takip edilmesinin ilk sebebi, yayımlanmayan şer’iyye sicilleri üzerine eğilmenin son derece yüksek mesai gerektirmesidir. Yine, malum olduğu üzere bahsi geçen çalışmalar -daha çok- kendilerinden istifade edilerek yeni ve farklı yaklaşımlar oluşturulabilmesi amacıyla meydana getirilmektedir. Bu sebepten var olan yazın ile yetinilmiş ve verilen emeğe âcizane atıfta bulunulmuştur. Nitekim ulaşılabilen çalışmaların da sayısı yaklaşık 500 olup, tarama çalışması 5-6 aylık bir süreç neticesinde tamamlanabilmiştir.

Çalışmada mahkemede şikâyete konu olan müzik aletlerinin hangi isimlerle kaydedildiği, aletlerin kendi adları dışında hangi isim, kavram veya sıfatlarla ifade edildiği, kayıtlarda şahısların müzik aletleri çalmalarının davacılar tarafından mahkemeye ne şekilde sunulduğu, davacıların dava ettikleri şahıslara bakış açısının nasıl olduğu gibi sorulara cevap aranmıştır.

Burada davalar başlıklarına göre tasnif edilerek müzik aletlerinin hangi ad ve sıfatlarla kaydedildiği, bazen kayıt aynen verildikten sonra, cümle ya da paragraf sonunda “daha sade açıklamalarla” ifade edilmiştir. Vaka yazımının sonunda ise her dava için “çıkarımlar”da bulunulmuştur. Tasnifte her konunun kendine münhasır başlığı altında incelenmesinin bir sebebi konunun okuyucu tarafından daha net anlaşılması, ikinci ve asıl sebebi ise alakalı konuların incelenen sicillerdeki dağılımının sabit ve net bir kronolojik veya mekânsal tasnife imkân verecek derecede yeterli olmamasıdır. Farklı dönemlere, mekânlara ve zaman dilimlerine odaklanan yeni çalışmaların yapılması konunun daha iyi anlaşılmasının yanında bölgesel / mekânsal tasnif ve karşılaştırmaya da imkân verecektir. Konunun yeni araştırmalarla daha farklı boyutlara getirilip getirilemeyeceği bir merak mevzudur. Genel anlamda amaç, mevcut kaynaklarla konuya bir girizgâh açmak, konuya dikkat çekmek ve daha sonra yapılacak olan çalışmalara kolaylık sağlamaktır.

Araştırmanın bir diğer sorusu, müzik aletlerinin dâhil olduğu davaların hangi mevzular üzerine vuku bulmuş olduklarıdır. Mahalleli kendi mahallelerinde içki âlemleri düzenleyen, bazı müzik aletleri çalarak eğlenen, fuhuşa, kavgaya ve hırsızlık gibi suçlara karışanlara gerekli cezanın verilmesini istemişlerdir. Mahallelinin müzik aletlerine ve bu aletleri çalmak suretiyle içki âlemleri düzenlenmesine son derece olumsuz bir bakış açısıyla yaklaştıkları görülmüştür.

Özellikle XVI. yüzyıldan sonra tutulan şer’iyye sicilleri Osmanlı mahalle sakinlerinin çoğu zaman mahalle asayişini ortak bir kanaatle temin ettiklerine işaret etmektedir. Mahalleye taşınmak isteyen şahıstan bir kefilinin olması istenebilmiştir. Mahallede yaşamaya devam etmek ise mahallede kabul gören toplumsal-ahlaki kurallara uymakla mümkün olabilmıştır. Mahalleli bu noktada kuralları ihlal ederek, mahalle yaşam ve huzurunu tehdit eden şahısları ve onların davranışlarını hedef almış, hukukun da kendilerine verdiği yetki ile durumu mahkemeye taşımıştır. Çalışmada mahallelinin huzurunu tehdit etmeleri sebebiyle içki-eğlence meclisleri kurmak ve bu meclislerde müzik aletleri çalmak hususları üzerinde durulmuştur. Görülmüştür ki diğer ahlak dışı davranışlar ve madde kullanımı ile birlikte müzik aletleri çalarak mahalleliyi rahatsız etmek de mahkemeye yansımış ve bu müzik aletlerinin adları da kayda geçirilmiştir. Burada XVII. yüzyıldan son dönemlere kadar farklı tarihlere ve farklı bölgelere ait olup tez, kitap veya makale şeklinde çalışılarak günümüz harfleri ile tamamlanmış birçok çalışma taranmış ve bunlar içinden tespit edilen örneklerin her biri kendi başlığı altında verilmiştir.

Aşağıda görüleceği üzere, konuyla alakalı, şer'iyeye sicillerinden istifade ederek yapılmış çalışmalarını tahlil eden geniş çaplı bir literatür anlatımına gidilmemiştir. Sadece konunun daha iyi anlaşılması adına, Osmanlı mahallesi, sakinlerin mahallede meydana gelen ahlak dışı olaylara ne şekilde yaklaştıkları ve bunlara karşı hangi faaliyetlere giriştikleri kısaca ifade edilmiştir. Vakaların hukuki boyutunu anlatmak ise çalışma sınırlarının aşılmasını gerektireceğinden, alakalı vakaların dayandığı bazı kanunlara atıfla yetinilmiştir. Yine de belli bazı eserler dipnotlarda ve kaynakçada tavsiye edilmiştir.

Doğrudan müzik aletleri ile yapılan eğlence meclislerini konu alan bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu gibi hususların mahkemeye taşınmasını sağlayan ahlaki oto-kontrol ile alakalı çalışmalara ise bazı örnekler verilebilmektedir. Bu hususta, İ. Ethem Çakır'ın, XVI. yüzyılda Ayntab'da toplumsal kontrolde "mahalle halkı"nın rolüne değindiği makalesi (2012), Cemal Çetin'in, kapıya katran sürme vakalarını incelediği makalesi (2014a), yine Çetin'in mahalleden ihraç kararlarına değindiği makalesi (2014b), Tahsin Özcan'ın, sosyal kontrol ile birlikte kefalet ilişkilerini incelediği makalesi (2005), Nurcan Abacı'nın sosyal kontrolün araçlarına ve işleyişine dair makalesi (2005) ve Hayri Erten'in yine Konya sicillerinden hareketle sosyal kontrol üzerinde durduğu makalesi (2012) zikredilebilmektedir.

Adı geçen çalışmalarda Osmanlı mahallesi sakinlerinin ahlak dışı davranışlara karşı getirdikleri tepki, bir sosyal kontrol sistemi olarak ele alınmış, bu hususta sakinlerin üstlendikleri rol, birbirlerine kefaletleri ve dava sonucu olarak ihraç misali kararlar üzerinde durulmuştur. Yaptığımız çalışma ile bahsi geçen çalışmalarda genel çerçevede üzerinde durulan kontrol sistemi belirli bir konu üzerinden daha yakın şekilde incelenmeye çalışılacaktır. Böylece, bu ahlaki oto-kontrol sistemi üzerine yapılan çalışmalara, daha spesifik bir katkı sağlanması düşünülmektedir. Bununla da bu sistemi anlamlandırmak adına yapılacak özel çalışmalar için bir örnek sunulmak istenmektedir.

Osmanlı Mahallesinde Ahlaki Oto-kontrol

Osmanlı şehri, Osmanlı belgelerinde kısaca "bazar durur, Cuma kılınur" yerler olarak tanımlanmaktadır (Karagöz, 1999: 105). Şehirlerdeki toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde ve biçimlendirilmesinde önemli yeri olan mahalle oluşumu sözlükte ise, "bir yere inmek, konmak, yerleşmek" anlamına gelen "hall" (halel ve hulûl) kökünden türetilmiş bir mekân ismi olarak açıklanmaktadır. Bu anlamı ile kavram, devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimlerini ifade etmektedir (Ergenç, 1984: 69-70; Bayartan, 2005: 95; Küçükaşçı, 2007: 532-538). Mahalle kelimesi küçük bir takım değişikliklerle diğer İslâm ülkelerinde de aynı anlamda kullanılmış, İslâm ve Osmanlı şehirleri mahalle şeklinde bölünmelerin bütünlük sağlaması ile oluşan yerleşim birimleri olmuştur (Osmanlı şehri ve mahallesi için ayrıca bkz. (Barkan, 1962-1963; Kuban, 1968; Tankut, 1975; Ergenç, 1976; Ergenç, 1988; Doğru, 1995; Çadırcı, 1997; Armağan, 1999; Baykara, 1999; Canbakal, 1999; Cansever, 1999; Ceras, 1999; Acun, 2002; Reyhan, 2002; Akyüz, 2003; Faroqhi, 2004; Tuna 2011; Tekeli, 2011; Şahin-Işık, 2011; Ergenç, 2012; Bahar, 1998)

Osmanlı mahallesi kavramının, genellikle birbirini tanıyan, birbirlerinin davranışlarından sorumlu olan ve sosyal bir dayanışma örneği sergileyerek yaşamlarına devam eden insanların ikamet ettiği şehir kesimi olarak tanımlanabileceği görülmektedir. Duruma, toplumu yüksek seviyelerde etkileyen "dinî uygulama ve faaliyetler" açısından bakılacak olursa, mahalle, aynı camide ya da aynı mescitte ibadetlerini yerine getiren "cemaatin" aileleriyle beraber meskûn bulunduğu şehrin herhangi bir kesimi olarak ifade edilebilmektedir (Ergenç, 1980: 105-107; Shaw, 1982: 159-162; Ergenç, 1984: 72-73). Özellikle akşam ve yatsı namazlarının mahallenin bütün erkeklerinin katılımıyla kılındığı bilinmektedir. Belgelerde mahalle efradının genel bir isimlendirme olarak "cemaat" şeklinde adlandırılmasında da, bu insanların devamlı aynı cami veya mescitte ibadet etmelerinin önemi büyüktür. Bu nedenle de "imam" mahallenin temsilcisi durumundadır. Nitekim örneğin nüfus defterlerinde, mahallelerin "der-cemâ'at-i mescîd-i 'Âlî Ağa" (NFS. d. 03452: 263) gibi şekillerde kaydedildiği ve temettuat defterlerinde tahririn sonunda imamın mührünün vurulu olduğu görülebilmektedir (ML. VRD. TMT. d. 10486: 54). Bireyin camiye sürekli gelmesinin de, mahallelinin bireyin güvenilir olup olmadığına kanaat etmesinde önemli bir ölçüt olduğu anlaşılabilmektedir (Ergenç, 1984: 73).

Gerek kanunların itici gücüyle, gerek küçük bir yerleşimde iç içe yaşamının duygusal ağırlığı ile huzuru sağlamak adına zorunlu olan davranışlar neticesinde Osmanlı'da en küçük idarî birim olan mahalle veya köy sakinleri arasında ortak sorumluluk düşüncesi olduğu gözlenmektedir. Bu cümleden olarak güvenlik ve huzurun temini için toplumun bireyleri birbirlerine karşılıklı olarak "kefil" olmuş veya tutulmuşlardır. Burada genel ifadeyle, mahalle sakinlerinin kabul ettiği değerlere herkesin uyması arzu edilmiştir. Aykırı durumlar ya da sapmalar yine toplumun kendi geliştirmiş olduğu mekanizmalarla engellenmeye çalışılmıştır. Bu durumu, devlet tarafından her zaman desteklenen ve mahalle kurumu aracılığıyla mahalleliye yüklenen bir vazife ve oto-kontrol sistemi olarak değerlendirmek mümkündür (Saydam, 1997: 4; Abacı, 2001: 201; Çakır, 2002: 33). Bu sistem ile toplum içerisinde yaşayan insanların birbirlerinin faaliyet ve yaşayışları ile daha fazla ilgilenmesi ve bireyler arası iletişimin sürekliliği sağlanmıştır. Nitekim Osmanlı devlet ve toplum kültüründe, birey için mahalleli, ailesinden sonra gelen ilk önemli topluluk olmuştur (Özbilgen, 2003: 386-457). Toplumda bireyler yaşadıkları mahalleye göre tanımlanmıştır. Ayrıca mahalle merkez tarafından malî bir birim olarak vasıflandırılmış ve orada yaşayan kişiler toplu olarak belli meblağlardan sorumlu tutulmuştur. Bu da kişilerin birbirlerini karşılıklı olarak denetlemesini pekiştiren bir unsur olmuştur (Barkan, 1997: 13-19).

Huzuru Temin Yetkisinin Kökenleri

Şehrin mahallesinde, köyde veya kervansaraylarda faili meçhul bir cinayet işlendiği zaman bölgenin yakın efradı suçluyu bulur ve suçlu özel olarak yapılan yargılama sonucunda çeşitli uygulamalar ile cezalandırılırdı. Klasik ahlak kitaplarında eski devirlerden itibaren gözlenebilen farklı bir söylem dikkat çekmiştir. Buna göre, kişiler devlete karşı değil, herkes birbirine, yani çevresindeki kişilere karşı sorumlu ve kefil tutulmuştur. Bu yöndeki ve benzeri şekillerdeki çeşitli yaptırımlar ve adetler toplumun birbirini denetlemesini ve toplumdaki suç oranlarının düşmesini beraberinde getirmiştir (Bayındır, 2002: 80; Bkz. Akman, 2002: 789-794).

Çalışmaya konu olan vakalar özelinden bakıldığında mahalle veya köy ahalisi, kanunların onlara verdiği yetki çerçevesinde, ahlâk dışı davranışlarda bulunan veya kanunlara karşı çıkanları, mahkemeye şikâyet ederek yaşadıkları yerden dışlama ya da çıkarma talebi hakkına sahiptirler (Çetin, 2014b: 50). Nitekim I. Selim Kanunnamesi'nde "Fasl-ı der beyân-ı ahvâl-i töhmetyân" başlığı altında, hakkında şikâyet bulunan bir şahsın mahalle veya köy ahalisi tarafından oturduğu yerden çıkarılabileceği belirtilmiştir (Tok, 2005: 159). Yine Kanunî Süleyman Kanunnamesi'nde, bir kişinin oturduğu mahallenin ya da köyün ahalisi, bu kişinin "yaramaz" olduğundan bahseder ve gerçekten de ahali arasında "adı kötüye çıkarsa", bu durumda olan şahsın mahalle ve köyünden sürgün edileceği ifade edilmiştir (Çakır, 2002: 44).

II. Selim ve IV. Mehmed devri kanunnamelerinde de bu karara bazı değişiklikler ile rastlanmaktadır. Buna göre "*dahi bir kimesne için hırsuz ve kahpedir deyü mahallesi ya da karyesi cemâ'ati şikâyet idüüb red ve tard murâd itseler, fi'l-vâki' ol kimesnenin beyne'n-nâs töhmeti ma'rûf olsa mahallesinden ya da karyesinden red idüüb süreler eğer varduğı yerde dahî kabûl itmezlerse şehirden süreler...*" şeklinde açık olarak kural dışı hareket edenlerin uzaklaştırılacağı ifade edilmiştir. Devamında, "*amma birkaç gün tevakkuf edeler belki ol kimesne tevbe ve istiğfâr ve islâh-ı nefis ede - etmezse süreler*" denilmiş ve kötü hâlden dönenler için yerleşebilme ve affedilme hakkının bulunduğu beyan edilmiştir. (Çetin, 2014b: 50-51; hukuki boyut için bkz. Abacı, 1999; Acun, 2001; Braude, 1982; Ergene, 2003; Faroqi, 1987; Jennings, 1999, Demir, 1984; Erturhan, 2001; Akgündüz, 1991-1993)

Mahallenin çoğunlukla bir mescid ya da cami etrafında teşekkül etmiş olmasından, hem bu yerleşimsel özellikten hem de duygusal ve kanunsal olarak imamın "bilirkişi" önderliği hissedilip arzalandığı için imamlar doğal olarak mahallenin idarecisi konumunda bulunmuşlardır. Bundan ötürü mahallede herhangi bir olay meydana geldiğinde durumun soruşturulması, mahallenin temsilcisi olan imam nezdinde gerçekleştirilmekteydi (Taşkömür, 1995: 44; Ergenç, 2006: 170).

İçki ve çalgı meclisleri ile mahalleliyi rahatsız etmenin yanında, hırsızlık yapmak, sözlü taciz ve hakarete bulunmak, kadınların erkekleri evlerine almaları ya da erkeklerin kadınların evine girip çıkmaları gibi faaliyetler toplumun değerlerine aykırı davranışlar olduğu için sorumluların cezalandırılması bizzat

mahalle ahalisi tarafından talep edilmiştir. Mahalleli kendi değer yargılarına aykırı olan bu gibi eylemlerin yaygınlaşabileceği, yerleşimde huzur ve güveni bozabileceği endişesiyle şahıslardan bu davranışlarına son vermelerini ve son çare olarak mahkemeye başvurarak ahlak kuralları çerçevesinde gereken muamelenin yapılmasını talep etmişlerdir (Çakır, 2002: 34). Mesela Gaziantep'te Sengitavil Mahallesi'nden Mustafa Çavuş, komşusu Hüseyin Beşe ve babası Mehmet Beşe'yi evlerine "fahişe" getirmemeleri için ikaz etmiştir. Bir diğer uyarı biçimi ise mahallede genel ahlâka aykırı davranışta bulunan bazı kimselerin kapılarına "katran sürülmesidir". Böyle bir uygulama ile şahsın evi katranın rengi ile de alakalı olarak "kara leke" ile lekelenmiş ve suçlama da mahalledeki diğer insanlara duyurulmuş oluyordu (Ergenç, 1984: 74; Çakır, 2002: 34; Kıvrım, 2009: 240; Çetin, 2014a: 133-156).

Bu çalışmada ise bu kötü davranışlar arasında pek de göze çarpmayan ama ilgiyle karşılanabilecek bir durum olarak, çeşitli müzik aletleri ile meclisler kurmanın mahkeme kayıtlarına ne şekilde yansımış olduğu incelenecektir. Yine mahallelinin müzik aleti çalmak da dâhil ahlak dışı davranışta bulunanları mahkemeye ne şekilde şikâyet ettikleri ifade edilecektir.

Bu husus için XVII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar farklı tarih ve bölgelere ait olan şer'iyye sicillerinden istifade edilmiştir. Toplumun, içerisinde müziğin ve müzik aletlerinin de yer aldığı meclisler ile rahatsız edilmelerinden kaynaklı mevzuların devletin son dönemlerine kadar rastlanır durumlardan oldukları görülmektedir. Nitekim H. 24 Rebiü'l-Ahir sene 1325 / R. 24 Mayıs Sene 1323 / M. 6 Haziran 1907 tarihli bir arşiv belgesinde örnek bir vaka ile karşılaşılacaktır. Buna göre Galata'da Sultân Bâyezid Camisi'nin bitişiğinde bulunan Hüseyin'in kahvehanesiyle Perûkâr Kiryako'nun dükkânlarında "çalgi ve behimiyyât icrâ" edilegelmekte ve cami cemaati bundan fazlaca rahatsızlık duymaktadırlar. Bu durum devlete ihbar edilmiş ve "hâlin devâmı gayr-i câiz bulunmuş" olduğundan bu vaziyetin önüne geçilmesi ve bundan sonra da buna meydan verilmemesi hususunda lazım gelenlere "tebligât-ı mukteziyye ifa buyrulması" hususunda padişahın müsaadesine başvurulmuştur (BOA. ZB. 26-42).

Eğlence Meclislerinin Yapısı, Müzik Aletleri ve Mahkemeye İntikal

Osmanlı mahkemesine intikal edip şer'iyye sicilleri vasıtasıyla günümüze kadar gelmiş olan ve müzik aletlerinin dâhil edilmiş olduğu vakalar incelenmiştir. Sonrasında olay örgüsünün okuyucu tarafından daha kolay anlaşılmasını temin için vakalar konu içeriklerine göre başlıklara ayrılmıştır. Sicillere ne şekilde yansdığı okuyucu tarafından görülmesi için anlatım tırnak içinde aynen verilmiş, anlatılmak istenen husus metin içerisinde, cümle veya paragraf sonunda günümüze daha uygun ve açık bir dille ifade edilmiştir. Başlığın son kısmında ise vaka kaydında yer alıp konuyla alakalı olan hususlar "çıkarımlar" başlığı altında irdelenmiştir.

1- Müzik Aleti Çalmak ve İçki İçmek

"Evlerinde Toplanarak "Âlet-i Fıskdan Tanbur ve Çevkür ve Tabla (Tabl)" Çalıp Şurb-ı Hamr Edenlerin Mahalleden İhracı"

H. (Hicri) 19 Cemâziye'l-Ahir 1128 / M. (Miladi) 10 Haziran 1716 tarihli bir kayıta Konya'nın Karakayış Mahallesi'nin bazı sakinlerinin, İbrahim ve Mehmed ibn Süleyman hakkında şikâyette buldukları görülmektedir. Mahalleli "*İbrahim ve Mehmed kendi hallerinde olmayup vâlideleri ve kız karındaşları gâyibân-ı 'ani'l-meclis Fâtıma ve Râziye kendülere mu'ayyen ve zahîr olup dâ'imâ nâ-mahrem olanlar ile kendi menzillerinde cem' olup âlet-i fıskdan tanbur ve çevkür ve tabla (tabl) çalup şurb-ı hamr iderler*" iken daha önce evlerine gidilmişti şeklinde izahat vermişlerdir. Mahalleli devamla, İbrahim ve Mehmed'in ise kaçmış olduklarını, valideleri Fatıma ve kız kardeşleri Raziye mahkemeye getirilerek "tazir" olduklarını söylemişlerdir. Özetlenecek olursa İbrahim, Mehmed ve Raziye adlı kardeşler ile anneleri Fatıma'nın kendilerine na-mahrem olan şahıslar ile evlerinde toplanarak "âlet-i fıskdan tanbur ve çevkür ve tabl" çalarak içki içmeleri şikâyet edilmiştir. Bunun üzerine daha önce mahalleli ile mahkeme görevlileri bu şahısların evlerine gitmişler, kadınlar yakalanırken iki erkek kardeş kaçmıştır.

Davanın devamında şikâyetçiler, “*hâlâ mezbûrân İbrahim ve Mehmed mütenebbih olmayup vâlideleri ve kız karındaşları mezbûretân Fâtıma ve Râziye mu‘ayyen olup yine minvâl-i muharrer üzere kendi menzillerinde nâ-mahrem ile şurb-ı hamr ve tabl çalup âlet-i fiskla cem‘ olmalarıyla ahâli-i mahalle kendülerden mutazarrırlardır*” şeklinde konuşmuşlardır. Buradan anlaşılan adı geçen kardeşler ve anneleri hâlâ kendi hallerinde durmayıp evlerinde na-mahrem şahıslar ile içki içmeye, alet-i fisk ile (tambur, çevkür, tabl) âlem yapmaya devam ettikleri ve mahallelinin bu durumdan muzdarip olduğudur.

Şikâyetçiler, mahkemeden tekrar bu durumla ilgilenilmesini rica etmiş ve şahısların bu hallerinden dolayı mahalleden ihraç olunmalarını istemişlerdir. Bunun üzerine mahkeme adı geçen maznunların ifadelerini istemiş, bu kardeşler ve anneleri ise iddiaları reddetmiştir. Bunun üzerine “*udûl-i ricâl-i ahrâr-ı müslimînden*”, yani adil Müslümanlardan el-Hâc Ahmed bin Molla Mustafâ ve ‘Abdurrahman bin Mustafâ adlı şahısların şahadetlerine başvurulmuştur. Bu şahıslar da İbrahim, Mehmed, Raziye ve Fatıma adlı sanıkların “*kendi menzillerinde nâ-mahrem ile şurb-ı hamr ve tanbur çalup âlet-i fiskla*” toplandıklarını ikrar edince sanıkların mahalleden ihraçlarına karar verilmiştir (Sak, 2006: 130-131).

• **Çıkarımlar:** Bu davada mahalleli kardeşler, kız kardeş ve anneden oluşan bir aileyi kendilerine nâ-mahrem olanlar ile kendi evlerinde toplanıp daima tanbur, çevkür ve tabla çalarak içki içmek suçlarından mahkemeye şikâyet etmişlerdir. Şikâyetçiler bu hallerden zarar gördüklerini, daha önce de fiillerin işlendiği eve gidip anne ve kız kardeşin tazirle cezalandırıldıklarını fakat onların ise tembihleri dikkate almadıklarını bu sebepten onları tekrar şikâyet ettiklerini söylemişlerdir. Mahkeme suçlanarlara tekrar söz hakkı tanımış, bu şahıslar suçlamaları reddedince dürüst şahitlere başvurulmuş ve şahitlik sonucunda suçlar sabitlenerek ihraç kararı çıkmıştır.

Konumuz açısından son derece dikkat çekici olan husus ise şahısların çalmakla suçlandıkları “*tanbur, çevkür ve tabla’dan*” önce “*âlet-i fiskdan*” tabirinin kullanılmasıdır. Daha açık bir ifadeyle adı geçen müzik aletleri yasak ve günah aletler olarak ifade edilmiştir

2. Evi Meyhane Gibi Kullanmak

“Şâribü’l-Hamr Etmek, Âlet-i Fisk Çalmak ve Meyhanecilik”

Meyhaneci olmak (yahut evi meyhaneye çevirmek) ve müzik aletleri çalmak da şikâyet ve ihraca konu olmuştur. H. 15 Zi’l-ka’de 1135 / M. 17 Ağustos 1723 tarihli kayıta Konya’nın Çıralımesicid Mahallesi’nde sakin bazı şahıslar, Karaman valisi Mehmed Paşa’nın bu husus ile ilgilenmesi için mübaşir tayin ettiği başçavuş ağa nezaretinde yine mahalle sakinlerinden Eci veledi Hacedor hakkında şikâyette bulunmuşlardır.

Buna göre şikâyetçiler “... mezbûr Eci zimmî kendi hâlinde olmayub meyhâneci olmağla menziline erâzil-i nâsdan ba’zı fasık kimesneler gelüb tanbur ve âlet-i fisk çalunub...” demekle Eci’nin içki ve musîkî âlemi icra etmesinden rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. Devamında “... mesfûrun lisanından evlâd ve ‘iyâli ve mahallemiz ahâlisi müte‘ezziler olub bir vechle hoşnûd ve râzılar değilleriz mahalle-i mazbûreden ihrâcına şer‘ân tenbîh olunmak matlubumuzdur...” demekle kendisini mahallede istemediklerini beyan etmişlerdir (Sak ve diğerleri, 2015: 54).

• **Çıkarımlar:** Zimmî Eci kendi halinde olmamak, rezil ve günahkâr bazı şahısları evine getirerek tanbur ve alet-i fisk çalmak suçlarından mahkemeye şikâyet edilmiştir. Buradan anlaşılan o ki meyhanecilik yapmak, müzik aletlerini (alet-i fisk) âlem yapmak için kullanmak mahalle ahalisi tarafından şikâyete konu edilmiş ve ihraç suçları arasında zikredilmiştir.

3. Namaz ve Cemaati Terk ile Gece Gündüz Müzik Aleti Çalmak

“Tarîkü’s Salât Ve’l-cemâ’at Olub Gece-Gündüz Tambur ve Âlet-i Fisk ile Meşgul Olmak”

H. 10 Rebiü’l-Evvel 1136 / M. 8 Kasım 1723 tarihine ait kayıta Konya’nın Aynedâr Mahallesi sakinlerinden bazı şahıslar yine mahalle ahalisinden Ahmed bin ‘Abdulgaffar Efendi hakkında şikâyette bulunmuşlardır. Mahalleli adı geçen Ahmed için “... kendü hâlinde olmayub dâ’imâ şâribü’l- hamr ve

tarikü's salât ve'l-cemâ'at olub gice ve gündüz tanbur ve âlet-i fıskla ve bunun emsâli fi'l ile meşgul olmağla kendiden bir vechle hoşnûd ve râzı değilleriz... ” şeklinde ifade vermiş ve mahalleden ihraç edilmesini istemişlerdir (Sak ve diğerleri, 2015: 247).

• **Çıkarımlar:** Ahmed bin ‘Abdulgaffar Efendi Aynedâr Mahallesi sakinleri tarafından, daima içki içmek, namazı ve cemaati terk etmek, gece-gündüz müzik aleti çalmakla suçlanmıştır. Mahallelinin, “*gice ve gündüz tanbur ve âlet-i fıskla ve bunun emsâli fi'l ile meşgul olmağla...*” şeklindeki şikâyeti müzik aletleri ile verilen rahatsızlığın boyutlarını ortaya koymakta ve mahallelinin kendisine uyguladığı takibata dair fikir vermektedir.

4. Köy İçinde Müzik Aleti ile Âlem Yapmak

“Alenen Meclis-i Fısk İdüb Zil ve Zurna ve Tanbur ile Şürb-i Hamr Etmek”

H. 21 Rebiü'l-Evvel 1039 / M. 8 Kasım 1629 tarihine ait kayıta Manisa’da meydana konumuzla alakalı bir vakaya rastlanmıştır. Buna göre Belen Nahiyesi naibi olan Veli Efendi ibn-i İlyas Dede mahkemeye gelerek, nahiyeye bağlı olan Yenice Köyü’ne gittiğinde gördüğü durumu şikâyet etmiştir. Veli Efendi Yenice’ye geldiğinde Burunörencik adlı köyden Bulgar Çoban, Bekdaş, Aydın, Bayram, Yörük Hüseyin ve bazı diğer eşkıyanın “*alenen zil ve zurna ve tanbûr ile karye-i Yenice’nin içinde meclis-i fısk*” eylediklerine şahit olduğunu yönünde şikâyetini iletmiştir.

Veli Efendi devamla, köye girmek istediğinde adı geçenlerden bazı eşkıyanın harp aletiyle kendisini katletmek için üzerine vardıklarını ve kaçarak canını zor kurtardığını ifade etmiştir. Veli Efendi durumun köylülerden sorulmasını talep edince köyden bazı ahalinin ifadesine başvurulmuştur. Ahmed Halife ve bazı ahali de adı geçen eşkıyanın “*karye-i mezbûrenin içinde ‘alenen meclis-i fısk idüb zil ve zurna ve tanbur ile şürb-i hamr*” ettikleri yönünde ifade vermişlerdir ve vaziyet bu şekilde zapta geçilmiştir (Karaslan, 2007: 92).

• **Çıkarımlar:** Belen Nahiyesi naibi olan Veli Efendi Yenice Köyü’nde alenen bir günah meclisini tertip edildiğine şahit olmuştur. Zil, zurna ve tanbur çalınarak içki içilen bu eğlencenin konumuz açısından en kayda değer yönü ise kendisinin doğrudan “meclis-i fısk” olarak tanımlanmış olmasıdır. Adı geçen meclisin düğün yahut kutlama şeklinde bir tertip olma ihtimali vardır.

5. Eşkıyalık Yapıp İçki İçenlerin Tambur ve Çevkür Çalanların Taziri

“Şurb-ı Hamr İdüb Tanbur ve Çevkür Çalup Âlet-i Fıskla Me'lûf Erâzil ve Eşkıyâlık”

Konya’nın Şeyh’âlimân Mahallesi sakinlerinden Molla İbrahim bin Mola Mustafa, el-Hâc Mehmed bin İbrahim, el-Hâc Hasan (bin) el-Hâc Ahmed, Hüseyin bin Mehmed ve diğer bazı ahali, aynı mahalle sakinlerinden es-Seyyid Mustafa bin İsmail ve Mehmed bin Nasuh’u şikâyet etmişlerdir. Şikâyete göre es-Seyyid Mustafa ve Mehmed Civar Mahallesi sakinlerinden Mısırlı Mustafa ve Zincirlikuyu Mahallesi’nden Ahmed bin Abdî ve Sarihasan Mahallesi’nden es-Seyyid Mehmed bin es-Seyyid Şaban adındaki şahıslar ile “*üç gün mukaddem ‘işâ vaktinde mahalle-i mezbûre Şeyh’âlimân’da vâki ‘mektebin kenifi havlusuna bir ‘avratı erkek kıyâfetine koyup getürmeleriyle*” denilerek ilk şikâyet konusu belirtilmiştir. Buradan anlaşılan o ki adı geçen şahıslar bir erkeği kadın kıyafetiyle uygunsuz şekilde Şeyh’aliman Mahallesi’ndeki mektebin bahçesine getirmişlerdir.

İkinci husus es-Seyyid Mustafa ve Mehmed’in “*kendi hâllerinde olmayup dâ’ima şurb-ı hamr idüb tanbur ve çevkür çalup âlet-i fıskla me'lûf erâzil ve eşkıyâlık ‘âdet-i müstemereleri...*” olmasının ifade edilmesiyle mevzu bahis olmuştur. Yani mahalleli es-Seyyid Mustafa ve Mehmed’in yarar insanlar olmayıp devamlı içki içip tambur ve çevkür çalup her zaman bu günah aletleriyle meşgul olmalarından şikâyet etmiş, rezilliğin ve eşkıyalığın bunların her zaman yaptıkları işlerden olduğunu ifade etmişlerdir. Bu şekilde mahallelinin “*her biri mezbûrân es-Seyyid Mustafâ ve Mehmed’in ‘alâ tariki’s-şehâde sû-i hâllerini haber virmeleriyle*” es-Seyyid Mustafâ ve Mehmed’e tazir cezası verilmiştir (Sak ve diğerleri, 2015: 401-402 / H. 1135-1136 / M. 1723-1724).

• **Çıkarımlar:** Bazı şahıslar akşam (‘işâ) vaktinde mahalledeki mektebin gizli (kenifi) havlusuna bir kadını erkek kıyafetleriyle getirmişlerdir. Sonrasında rezillik ve eşkıyalık adetleri olan şahıslar içki içmişler, tambur ve çevkür çalmışlardır. Aslında alakalı vaka konusu insan olan sosyal, kültürel ve psikolojik araştırmalar için güzel bir misaldir. Vaka, farklı bir açıdan, Osmanlı toplumundaki insan faktörü ile bu insanların eğlence anlayışları, eğlenmek için ne gibi yol ve araçlara ihtiyaç duydukları üzerine yorum imkânı sağlamaktadır.

6. Tekkede İçki ve Müzik Âlemi Yapmak

“Çevgîr Çalub Şurb-i Hamr İdüb Fısk Üzere Olmak”

H. 21 Şevvâl 1083 / M. 9 Şubat 1673 Konya’da Subaşı olan Mustafa Ağa Çingân taifesinden Sefer bin Derviş, Memiş bin Ali ve Mevlûd bin Hüseyin adındaki şahısları mahkemeye hazır ederek haklarında şikâyette bulunmuştur. Buna göre adı geçenler için “*sükûn-ı miskinlere meşrûta olan Sırçalı Tekyesi’nde sakin olmamağla mukaddemâ nâ’ibü’ş-şer’i’ş-şerîf olan ‘Îsâ Efendi mezbûr Sefer ve Memiş ve Mevlûd’e tenbîh eylemiş iken mütenebbih olmayub...*” sözleriyle şikâyette bulunulmuştur. Daha açık ifade edilecek olursa daha öncesinde Naib İsa Efendi, kötü hallerinden dolayı Sefer, Memiş ve Mevlûd’ü ikaz etmiş fakat bu uyarılar işe yaramamıştır.

Bu şahıslar için “*yine Sırçalı Tekyesi’nde sakin olup çevgîr çalub şurb-i hamr idüb*” fısk üzerelerdir” denilmekle aynı kötü hallerine devam ettikleri ifade edilmiştir. Yani şahıslar çevkür çalıp içki içmeyi sürdürmektedirler. Kendilerinden sorulunca Sefer, Memiş ve Mevlûd adı geçen tekkede “*sâkin oldukların ikrâr itmeğın mâ-vaka ‘a bi’t-taleb ketb olundu*” denilmekte kayıt sona ermektedir (Tutar, 2018: 298).

• **Çıkarımlar:** Sırçalı Tekkesi’nde sakin olan bazı şahıslar çevkür çalarak içki âlemi yapmaktadırlar. Adı geçen faaliyetleri yine “fısk üzre” olmak şeklinde ifade edilmiştir. Burada yine ahlak dışı fiilin bir tekkede yapıldığının şikâyet edilmesi dikkate değerdir.

7. Zimmî ve Müslümanların Müzik Aletleriyle Evde Âlem Yapması

“Evine Müslüman Avratları Alıp “Kapuyu Ardından Perkidüp Çevkür ve Tanbur” çalan Zimmî’nin İhracı”

H. 11 Zi’l-ka’de 1083 / M. 28 Şubat 1673 tarihinde Konya’nın İmaret Mahallesi sakinlerinden el-Hâc Nûrullah bin Mesîh ve Lutfullah bin Mustafâ mahkemeye gelerek yine aynı mahalle sakinlerinden Toros veled-i Sergiz adındaki zimmî hakkında şikâyette bulunmuşlardır. Bu şikâyette, Toros’un her daim mahalledeki evine Müslümân kadınları (‘avratları) getirdiği, sonra “*kapuyu ardından perkidüp çevkür ve tanbur çalar*” olduğu ifade edilmiştir. Bundan sonra, Toros için “*kendi hâlinde ol deyu birkaç kere tenbîh eyledik mütenebbih olmadı*” demekle artık meselede mahkeme müdahalesine ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir (Tutar, 2018: 325).

• **Çıkarımlar:** Zimmî Toros evine Müslüman kadınları getirmek, sonrasında kapıyı arkadan kitleyerek veya arkasına engeller koyarak tanbur çalmak suçlarıyla şikâyet edilmiştir. Alakalı kayıta sosyal açıdan dikkat çeken husus Müslüman kadınlar ve erkeklerin bir araya gelerek eğlence meclisi kurmalarıdır. Ayrıca ahlak dışı faaliyetlerde sakinlerin uyguladıkları “tembih mekanizması”na da değinilmiştir.

8. Kendisine Haram Olan ile Müzik Âlemi Yapmak

“Na-mahrem ile Def ve Tambur Çalanların Tembihi”

Konumuzla alakalı olarak Antep’te de benzeri bir durumun yaşandığı anlaşılmıştır. Antep’in Şhreküstü Mahallesi’nden Molla Kasım, komşusu Mustafa Bey Cuma günü gece yarısı diğer arkadaşlarıyla *şurb-i hamr* edip namahrem ile *def ve tambur çalıp* fısk halinde iken eziyetlerine tahammül edemeyip damına çıkararak sözlü olarak uyarmıştır (Kıvrım, 2009: 240 / H. 8 Zî’l-hicce 1086 / 23 Şubat 1676).

• **Çıkarımlar:** Yine alakalı kayıтта Molla Kasım komşusunu, “fısk halinde” iken, yani arkadaşlarıyla birlikte def ve tambur çalarak içki içerler iken, çıkardıkları rahatsız edici seslerin de etkisiyle sözlü olarak uyarılmıştır. Görüldüğü üzere def ve tambur çalmak içki içmekle aynı şekilde “fısk hali” olarak kavramlaştırılmıştır.

9. Ses Yapıp Mahalleliyi Rahatsız Etmek

“Fısk u Fücür ve Şürb-i Hamr Edib Hay Huylar ile Cami Cemaatini Rahatsız Edenlerin Davası”

H. 1027 Evâsıt-ı Saferi’l-Hayr / M. 7-16 Şubat 1618 tarihli kayıтта İstanbul’un Hâce Hâtun Mahallesi sakinlerinden Ahmed Efendi El-İmâm ile diğer bazı mahalle sakinleri ve Kara Hasan Mahallesi sakinlerinden Süleyman Halife bin Yusuf El-İmâm ve diğer bazı mahalle sakinleri mahkemeye başvurmuşlardır. Sakinler, oturdukları yerlerin kadimden beri Müslüman mahallesi olduğunu, bu civarlarda meyhanelerin bulunmadığını fakat durumun şimdi farklılaştığını ifade etmişlerdir. Buna göre Nasrânilerden (Hristiyanlardan) Kalfa, Kömürcü ve Yayla adındaki şahıslar, oturuyor oldukları evlerini meyhaneye çevirmişlerdir. Ayrıca “*erbâb-ı şer-şürşeb-rûz cem’iyyetle fısk u fücür ve şürb-i hamr edib hay huylarından mescid-i mezbûrda kemâ-yenbağî edâ-i salâta imkân olmayıb nice fesâda mü’eddî olduğundan*” demekle mahalleliye ne şekilde rahatsızlık verdikleri ifade edilmiştir.

Bunlardan başka mahalleli adı geçen zimmîler için “*tarik-i âmmdan fıçı ile hamr geçirmekleri ile râhiya-i kabîhasından Müslimîn müte’ezzi olmağın*” diyerek bu şahısların merkezi yoldan fıçılarla içki geçirdiklerini ve bu fıçılardan gelen kokulardan rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Bunun sonucunda “zimmîlerin meyhaneleri ref” olunub ve zikrolunan tarik-i âmmdan fıçı ile hamr geçirmemeleri için kıbel-i şer’den tenbih” olunmuştur (İKS. N.3. 2010: 92).

• **Çıkarımlar:** İstanbul’daki Hâce Hâtun Mahallesi sakinleri, çok eskiden beri Müslüman mahallesi olan ve meyhane bulunmayan bu mahallede adı geçen üç Hristiyan şahsın oturdukları evlerini meyhaneye çevirdiklerinden şikâyet etmişlerdir. Bu şahıslar gece-gündüz meclis kurmakta ve yakındaki mescitte ibadet eden Müslümanları rahatsız etmektedirler. Ayrıca civardaki ana yoldan içki ile geçmekte ve içkinin kokusu Müslümanlara “eziyet” etmektedir. Burada yine Müslim ve Gayrimüslim şahısların ortak yerleşim alanındaki ilişkilerine dair farklı bir resim sunulmaktadır.

10. Müzik Aleti ile Geçmek, İçki İçmek ve Fesat Üzere Olmak

a) “Çeng ü Çegâne ile Geçen Yahudiler”

Bir Hasköy mahkemesi kaydında ise çorbacıbaşına ve Hasköy subaşısına çalgı çalarak geçen Yahudiler hakkında emirde bulunulmuştur. Bu durum “*çeng ü çegâne ile Yahudiler Hasköy’e geçtiklerinde çengleri ve çegâneleri ve kendileri dahi tutup huzurumuza getiresiz*” şeklinde kesin bir dille buyrulmuştur (İKS. C.5. 2011: 278 / H. 1020-1053 / M. 1612-1643).

b) “Çeng ü Çigâne ile Şürb-i Hamr ve Fesâd Üzere Olmak”

Yine Hasköy mahkemesine ait bir kayıтта, evlerinde çalgı ve içki eşliğinde eğlence düzenleyenlerin men edilmesine dair bir buyruldu ile karşılaşılmaktadır. Buna göre Hasköy’de bazı Müslüman, zimmî ve Yahudi eşkiya, evlerinde “*çeng ü çigâne ile şürb-i hamr ve fesâd üzre olmalarıyla*” denilmekle, Müslüman, Hristiyan ve Yahudi bazı şahısların çalgı eşliğinde içki içtikleri ifade edilmiştir.

Sonrasında “*mahallât imâmları ve cemâ’at ma’rifetiyle şer’le bu makuleler tenbîh ve men’ olunub memnu’ olmayanlar ahz ve huzûr-ı sa’âdete ihzârları...*” denilmekle, hakkında şikâyet edilenlerin mahalle imamları ve sakinleri tarafından tedib edilmeleri, mütenebbih olmayanların ise devlet katına getirilmeleri emredilmiştir (İKS. N.10. 2011: 173 / H. 1085 / M. 1674-1679).

• **Çıkarımlar:** İlk kayıтта çorbacıbaşına ve Hasköy subaşısına çalgı çalarak geçen Yahudilerin Hasköy’den geçmeleri durumunda yakalanarak devlet katına getirilmeleri emredilmiştir. Görüleceği üzere devlet, alenen çalgı ile dolaşılmasını yasaklamıştır.

Diğer kayıta Müslüman, Hristiyan ve Yahudi bazı şahısların evlerinde müzik aleti çalarak içki içmek suretiyle “fesâd üze” oldukları belirtilmiştir. Bu şahısların mahallelerin imamları ve cemaatleri tarafından uyarılıp engellenmeleri, buna kulak asmayanların ise devlete havale edilmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere devlet tembih ve men yetkisini sakinlere tekrar hatırlatmakta ve vermektedir. Alakalı kayıta farklı dinlere mensup şahıslardan bahsedilmiş, uygulanacak tedbirler hususunda aynı cümleye dâhil edilmişlerdir.

11. Düğünde Kadın Oynatmak

“Düğün Cemiyetine “İki Çalgıcı Karı” Getirenlere Beş Beşlik Ceza Verilmesi”

H. 28 Teşrîn-i Evvel 1291 / M. 9 Kasım 1875 tarihli bir Tarsus şer’iyye sicili kaydında düğünlerine çalgıcı kadınlar getiren şahıslara ceza verildiği görülmektedir. Kayda göre Hacıbozan’dan Bekir ve Adana’dan Abdullah ve Hacı adlı şahıslar düğün cemiyetine “iki çalgıcı karı” getirmişler ve kendilerine Ceza Kanunnamesi uyarınca her birine “beş beşlik” ceza yazılmıştır (Şen, 2011: 83).

• **Çıkarımlar:** Burada düğüne çalgıcı kadınların getirilmesi toplum ve devlet ahlakına aykırı bulunmuş ve alakalı şahıslara para cezası uygulanmıştır.

12. Zil ile Oynayıp Günah Meclisinde Bulunmak

“Kendi Hâllerinde Olmayup Fısk ve Fücür Cem’iyetlerinde Bulunup Zil ile Oynamak”

H. 17 Şa’bân 1143 / M. 25 Şubat 1731 tarihli kayıta Konya’nın Aksinle Mahallesi ahalisinden Mehmed Ağa ibn Osman Ağa, es-Seyyid Mehmed Ağa ibn Ali, Mustafa Ağa ibn Ali Ağa ve diğer bazı sükkân, mahkemede Ömer ve İbrahim ibn Mehmed adlı kardeşleri şikâyet etmişlerdir. Buna göre adı geçen iki kardeş, Ömer ve İbrahim “kendi hâllerinde olmayup fısk ve fücür cem’iyetlerinde bulunup zil ile oynayup be-her cem’iyetde fesâd ve şekâvete bâ’isler”dir (Sak, 2012: 213).

• **Çıkarımlar:** Buradan anlaşılan Ömer ve İbrahim içki ve âlem yani günah ve kötü hâl meclislerinde bulunmaları ve zil çalgıları eşliğinde oynamaları ile mahallelinin husumetini kazanmışlardır. Bu sebepten adı geçen kardeşlerden “râzı ve hoşnud” olmadıklarını ifade eden ahali, Ömer ve İbrahim’in mahallelerinden ihraç edilmesini talep etmişler ve mahkeme de ihraç kararına varmıştır.

13. Ramazan Ayında Duman (Tütün) İçerek Müzik Aleti Çalmak

“Ramazân-ı Şerîfde Nâ-Mahrem ile Bir Odada Cem Şurb-ı Duhân ve Tanbur Çalup Fısk Etmek”

H. 9 Ramazân 1126 / M. 18 Eylül 1714 tarihine ait kayıta yine müzik aletleri ile fısk etmeleri sebebiyle haklarında şikâyet edilen şahıslara rastlanmaktadır. Buna göre Karaman valisi Hasan Paşa’nın bu mevzuya mübaşir olarak vazifelendirdiği Hüseyin Bey ibn Hasan, Konya’nın Kerim Dede Mahallesi sakinlerinden Fâtıma bint-i Bayram adlı kadın ile Mehmed bin Muharrem ve Mahmud bin Pir Veli adındaki erkekleri mahkemeye getirmiştir. Mübaşir Hüseyin Bey ibn Hasan, mahkemede, “Ramazân-ı şerîfde nehâren ba’de’l-’asr mezbûre Fâtıma kendiyne nâ-mahrem olan merkûmân Mehmed ve Mahmûd ile mahalle-i mezbûrede bir odada cem” olmaktadır diyerek şahısları şikâyet etmiştir.

Sonrasında “taraf-ı şer’den ta’yîn buyurulan Çukadâr Hüseyin ibn ‘Abdullah ile menzil-i mezbûra varup merkûme Fâtıma’yı kendiyne nâ-mahrem olan merkûmân Mehmed ve Mahmûd ile fi’l-i şeni’ kasdıyla bir odada cem’ olup şurb-ı duhân ve tanbur çalup fısk üzere iken” yakalamıştır (Sak ve diğerleri, 2008:143-144).

• **Çıkarımlar:** Görevlendirilen Hüseyin ibn Abdullah adı geçen şahısları kötü niyetle bir araya geldikleri evde tütün (vb.) içerken ve tambur çalarak günaha girmekte iken görmüştür. Bundan sonra maznunlar mahkemeye götürülmüşler, suçlarını itiraf etmişler ve kendilerine mahkeme tarafından tazir cezası verilmiştir. Burada toplumun manevi değerlerinden olan Ramazan ayına verdiği öneme ve yine bu ayda yapılan eğlence (cem’) meclislerinde “cem” olmalarına karşı tavırlarına dikkat çekmek gerekir.

14. Duman (Tütün) ve Müzik Âlemi Yapmak

Şurb-ı Duhân ve Tambur Çalarak Eğlenenlerin Taziri

H. 20 Muharrem 1127 / M. 26 Ocak 1715 tarihli kayıta yine bir evde toplanarak günah üzere olan şahıslar hakkında bilgiler yer almaktadır. Buna göre Konya’da serdâr olan Hızır Çavuş ibn Abdi Beg, Ulurmak Mahallesi sâkinelerinden Ayşe bint-i Mehmed, Musa Beşe, Muslî Beşe, kardeşi Musa Beşe, Mehmed Beşe ibn Çepni ve Süleyman Beşe adındaki şahısları mahkemeye getirerek haklarındaki şikâyeti beyan etmiştir.

Serdarın bu şahıslara attığı suçlar, kaydın gecesi saat üçte Musa Beşe’nin evinde toplanarak “şurb-ı duhân ve tanbur çalup” fısk üzere olmak yani günah kabul edilen fiilleri gerçekleştirmektir. Serdar evi basmaya mahalle ahalisi ile gitmiş ve adı geçen Ayşe hatunu “mekşûfetü’l-vech olduğu hâlde” bulmuşlardır. Bu şahıslar mahkemeye getirilmiş ve suçlarını “her birleri ikrâr ve i’tirâf” etmişlerdir. Bunun üzerine mahkeme bu şahısların tazirine karar kılmıştır (Sak ve diğerleri, 2008: 386-387).

• **Çıkarımlar:** Serdar olan Hızır Çavuş ibn Abdi Beg, haklarında şikâyet bulunan bir grup erkeği ve bir kadını mahalle ahalisi ile birlikte basmıştır. Bu şahıslar Murad Beşe adlı şahsın evinde toplanmakta, duhan (duman-tütün) içerek ve tambur çalarak fısk etmektedirler. Görüleceği üzere yine bir ev meclis mekânı olarak kullanılmış ve bir devlet görevlisi ile ahali birlikte hareket ederek ahlak dışı duruma müdahale etmişlerdir.

15. Tambur Çalınan Mecliste Cinayet

“Şurb-i Hamr Edilip Tambur Çalınan Meclis’te Cinayet”

Tarihi H. 14 Zi’l-ka’de 1071 / M. 11 Temmuz 1661 olan bir kayıta ise içki meclisi kurarak tambur çalmak cinayet davasına yansımıştır. Buna göre Rodoscuk’un El-Hac İsa Mahallesi’nden Emine hatun, Gorik veled-i Gazel adındaki Ermeni şahıs hakkında şikâyette bulunmuştur. Buna göre bir hafta önce Gorik ile Emine hatunun eşi Ahmed, Küçükmenge adlı yerde içki içmiş ve Gorik de tambur çalmıştır. Ahmed’in bu meclisten sonra ortadan kaybolduğu belirtilmiştir.

Fatma hatun Ahmed’in katledildiğinden ve bunu da Gorik’in yaptığından şüphe ederek mahkemeye başvurmuştur. Bunun üzerine mesele Gorik’ten sorulunca kendisi “merkum Ahmed ile şurb-i hamr idüb ben tambur çalup oturup ba’dehû ben meclis-i mezburdan kalkup menzilime geldüm Ahmed Beşe’nin katli malumum değildir” diyerek içki içip tambur çaldığını fakat Ahmed’in katline dair malumatı olmadığını belirtmiştir. Bunun üzerine vaka zapta geçilmiştir (Bostancı, 2010: 126).

• **Çıkarımlar:** Bir cinayet davasında müzik aletlerinden tamburun adı geçmiş, şahıslar tambur ve içki ile birlikte Küçükmenge adlı yerde meclis kurmuşlarken Ahmed’in öldürülmüş olma ihtimali şikâyete konu olmuştur. Ayrıca vaziyet kayda “dahl-i meclis” olarak yansımıştır.

16. Müzik Aleti Çalmak ve İçki İçmek Suçundan Beraat

Tambur ve Çevkür Çalıp İçki İçmekle Suçlananların Temize Çıkması

Tarihi H. 7 Cemâziye’l-Ahir 1136 / M. 3 Mart 1724’e tekabül eden bir kayıta Konya’da Bağrı Mahallesi sakinlerinden Hüseyin bin Ahmed adlı şahıs, Karaman valisi Mehmed Paşa’nın bu meseleye mübaşir olarak görevlendirdiği Hasan Bey müzaheretiyile mahkemeye getirilmiştir.

Hasan Bey mahkemede konuşarak adı geçen Ahmed ve mahkemede bulunmayan kardeşi Mehmed’in, adı geçen mahallede bulunan evlerinde “tanbur ve çevkür çalup şurb-ı hamr” ettikleri, yani tambur ve çevkür (çevkür-çöğür) çalarak içki âlemi yaptıkları yönünde şikâyette bulunmuştur. Hüseyin suçlamaları reddetmiş ve Hasan Bey bu şahısların hallerinin mahalleliden sorulmasını talep etmiştir. Bunun üzerine mahalle ahalisinden El-Hâc Mehmed Halife ibn El-Hac Abdullah, Molla Mehmed bin Molla Mustafâ, Hasan bin Receb, Ahmed bin Mehmed, ‘Osmân bin Mehmed, Mustafâ bin Hüseyin, ‘Alî bin ‘Alî,

Sâlih bin Mehmed, Mustafâ bin Mehmed'den ve adları yazılmayan diğer bazı mahalleliden Hüseyin ve kardeşinin ahvalleri sorulmuştur.

Bundan sonra “*li-ecli'l-ihbâr meclis-i şer'a hâzırân olup eserü'l-istihbâr her biri merkûmân Hüseyin ve Mehmed kendi hâllerinde olup bu âna gelince mezbûrların bu misillü bir fi'l-i kabîhalarına muttali' olmadık eyü âdemlerdir deyu mezbûrân Hüseyin ve Mehmed'in hüsn-i hâllerini*” haber verince Hüseyin ve kardeşi Mehmed'in suçsuz olduklarına kanat edilmiştir (Sak ve diğerleri, 2015: 401).

Çıkarımlar: Hüseyin bin Ahmed, Karaman valisi Mehmed Paşa'nın mübaşir olarak görevlendirdiği Hasan Bey aracılığıyla mahkemeye getirilmiştir. Hüseyin ve kardeşi Mehmed evlerinde tambur ve çevkür çalarak içki içmekle suçlanmaktadır. Hüseyin suçlamaları kabul etmeyince Hasan Bey mahalleliden sorulmalarını istemiştir. Şahitler “*eyü âdemlerdir*” diyerek Hüseyin ve Mehmed'in kendi hallerinde olduklarını ve o güne kadar iki kardeşin herhangi bir kabahatine şahit olmadıklarını beyan etmiş ve suçlamayı ortadan kaldırmışlardır. Görüldüğü üzere yine devlet görevlileri ile mahallelinin ortak faaliyeti ile bir sorun çözülmüş ve istisnai olarak şahıslar temize çıkarılmıştır.

Tablo 1: Vakaların Tarihleri, Konuları, Müzik Aletleri ve Şehir / Mahalle / Mekân

No	Tarih	Konu	Müzik Aleti / Alakalı Faaliyet	İl / Mahalle
1	H. 1020-1053 / M. 1612-1643	Çeng ü Çegâne ile Geçen Yahudiler	<i>Çeng ü çegâne</i>	Hasköy
2	H. 1027 Evâsıt-ı Saferi'l-Hayr / M. 7-16 Şubat 1618	Ses Yapıp Mahalleliyi Rahatsız Etmek	<i>Hay-huy (çevreyi rahatsız edecek derecede ses çıkarmak)</i>	İstanbul / Hâce Hâtun Mahallesi
3	H. 21 Rebiü'l-Evvel 1039 / M. 8 Kasım 1629	Köy İçinde Müzik Aleti ile Âlem Yapmak	<i>Zil ve zurna ve tanbûr</i>	Manisa Yenice köyüne
4	Tarihi H. 14 Zi'l-ka'de 1071 / M. 11 Temmuz 1661	Tambur Çalman Mecliste Cinayet	<i>Tambur</i>	Rodocuk / El-Hac İsa Mahallesi
5	H. 21 Şevvâl 1083 / M. 9 Şubat 1673	Tekkede İçki ve Müzik Âlemi Yapmak	<i>Çevgîr</i>	Konya / Sırçalı Tekkesi
6	H. 11 Zi'l-ka'de 1083 / M. 28 Şubat 1673	Zimmî ve Müslümanların Müzik Aletleriyle Evde Âlem Yapması	<i>Çevkür ve tanbur</i>	Konya İmaret Mahallesi
7	H. 1085 / M. 1674-1679	Müzik Aleti ile İçki İçmek ve Fesad Üzere Olmak	<i>Çeng ü çigâne</i>	Hasköy
8	H. 8 Zî'l-hicce 1086 / 23 Şubat 1676	Kendisine Haram Olan ile Müzik Âlemi Yapmak	<i>Def ve tambur</i>	Antep / Şehreküstü Mahallesi
9	9 Ramazân 1126 / M. 18 Eylül 1714	Ramazân Ayında Duman (Tütün) İçerek Müzik Aleti Çalmak	<i>Tanbur</i>	Konya / Kerim Dede Mahallesi
10	H. 20 Muharrem 1127 / M. 26 Ocak 1715	Duman (Tütün) ve Müzik Âlemi Yapmak	<i>Tanbur</i>	Konya
11	H. (Hicri) 19 Cemâziye'l-Ahir 1128 / M. (Miladi) 10 Haziran 1716	Müzik Aleti Çalmak ve İçki İçmek	<i>Tanbur ve çevkür ve tabla (tabl)</i>	Konya / Karakayış Mahallesi
12	H. 15 Zi'l-ka'de 1135 / M. 17 Ağustos 1723	Evi Meyhane Gibi Kullanmak	<i>Tanbur ve âlet-i fisk</i>	Konya / Çıralımsıcık
13	10 Rebiü'l-Evvel 1136 / M. 8 Kasım 1723	Namaz ve Cemaati Terk ile Gece Gündüz Müzik Aleti Çalmak	<i>Tanbur ve âlet-i fisk</i>	Konya / Aynedâr Mahallesi

14	Tarihi H. 7 Cemâziye’l-Ahir 1136 / M. 3 Mart 1724’e	Müzik Aleti Çalmak ve İçki İçmek Suçundan Beraat	<i>Tambur ve çevkür</i>	Konya / Bağrı Mahallesi
15	H. 1135-1136 / M. 1723-1724	Eşkıyalık Yapıp İçki İçenlerin Tambur ve Çevkür Çalanların Taziri	<i>Tanbur ve çevkür ve âlet-i fisk</i>	Konya’nın Şeyh’âlimân Mahallesi
16	H. 17 Şa’bân 1143 / M. 25 Şubat 1731	Zil ile Oynayıp Günah Meclisinde Bulunmak	<i>Zil ile oynamak</i>	Konya / Aksinle Mahallesi
17	H. 28 Teşrîn-i Evvel 1291 / M. 9 Kasım 1875	Düğüne Çalgıcı Kadınlar Getirmek	<i>Düğünde çalgıcı kadın bulundurmak</i>	Tarsus
	Toplam		17	

Davalara ve Şikâyetlere Konu Olan Müzik Aletleri

Tabl (Tabl): Kaynaklarda davul kelimesinin eski söyleniş biçimi olarak geçen “Tabl” veya “Tabıl” teriminin Asur uygarlığında kullanılan “tabbalu” adlı davul benzeri vurmali bir çalgıdan gelmiş olabileceği ifade edilmektedir (Say, 2005: 425).

Hunlardan bu yana devam eden Hanlık sarayında “nöbet (nevbet) vurma” veya “tuğ vurma” geleneği İslâmiyet’in benimsenmesinden sonra da uygulanmaya devam etmiştir. Tabılhane nöbetlerinde “kök” veya “küğ” denilen, belirli usullerle beslenmiş, çalgısal eserlere yer verilirdi. Her gün ayrı bir kök seslendirilerek bir yılda 366 kök dinletilmiş olurdu. Bu durum kuşkusuz Türk askeri müzik dağarının tarihsel gelişimi içinde Karahanlılar dönemine gelindiğinde ne denli artıp zenginleşmiş olduğunun göstergesiydi (Uçan, 2000: 35).

Zurna: Mehter teşkilatında kullanılan nefesli bir çalgıdır. Mehter müziğinin çalgısı olan zurna Asya Türklerinin en eski çalgılarından biri olarak kabul görmüştür. Osmanlı mehter takımlarında iki çeşit zurna görülmektedir. Bunlardan birincisi Osmanlı ve Kırım mehterlerinde çalınan “kaba zurna” adı ile anılan türüdür. Bu tür, daha kalın sesli ve daha büyüktür. Diğer türü olan “cura-zurna” ise ince sesli olanıdır. Cura-zurna, davul ve nakkare eşliği ile çalınan bir sazdır (Yaldır, 2009: 28).

Zil: Daire şeklinde bakırdan yapılmış vurmali bir çalgıdır. Kalınlığı birkaç milimetre olan zilin orta kısmına gidildikçe bombeleşme görülür. Bu bombe kısmın ortasında ise iki zili birbirine bağlamak için ip geçirmeye yarayan bir delik mevcuttur. Mehterin önemli çalgılarından birisidir. Eski Türklerde “çeng” şeklinde ifade edilir. Savaşın bitimini duyuran ya da savaş esnasında teşvik amacı ile çalınan özel düzümlü “ceng-i harb” kavramının bugünkü karşılığı, savaş zilidir. Bu açıdan bakıldığında zil çalgısının savaşlarda önemli bir yeri olduğu görülebilmektedir (Sanal, 1964: 90; Pirgon, 2014: 12).

Tambur: Tambur uzun saplı ve telli bir çalgı olup, organoloji bilimince uzun saplı lavta türünün bir örneği olarak kabul edilmektedir. Tambur Osmanlı devrinde XVII. yüzyıldan itibaren gittikçe ön plana çıkmış ve bu süreçle birlikte en fazla rağbet edilen çalgılardan biri durumuna gelmiştir. Nitekim XVIII. yüzyıldan itibaren tamburda önemli biçim değişiklikleri meydana geldiği ve bu suretle aynı kökenden geldiği diğer tamburlardan büyük oranda ayrılarak “Türk tamburu” adında yalnızca Türkiye’de kullanılan bir çalgı aleti haline geldiği ifade edilmektedir. Genel çerçeveden bakıldığında gövdenin armudî biçimden uzaklaşarak yarım küreye yakın bir şekle varması, tel sayısının artması ve göğsün incelenmesi bu dönemde çalgıda meydana gelen değişikliklerdendir. (Karakaya, 2010: 553-554).

Çevkür (Çögür): Çögür telli-mızraplı, tekneli-gögüslü ve kollu-perdeli bir çalgıdır. Divan-ü Lügat-it-Türk’te “yüksek ses, gürültü” anlamında geçen çağ çuğ, çağı, çoğı, çuğı kelimeleriyle ilgili bir ses taklidi kelime olduğu düşünülebilir. Ayrıca İç Asya’nın kuzeyi ve doğusundaki Türk kültür çevrelerinde kaval, düdük, boru gibi nefesli sazlar için Teleütler’de çogur, çogor, şogor; Altay Türkleri’nde çokur, çookur, şogor; Tuva Türkleri’nde şoor; Kuzey Türkleri’nde şoor, şogor, çurana; Kırgızlar’da çoor, çoorkuray, çoyorno şekillerinde kullanılan kelimeleri de zikretmek gerekir. Araştırmacı Mahmut Ragıp Gazimihal ise ismin kopuzdan geldiğini (kopuz - kobuz - kovur - kövür - çögür) ileri sürmektedir (Sanal, 1993: 377).

Çöğürle ilgili ilk tanımlara yer verenlerden birisi Evliya Çelebi'dir. Evliya Çelebi'nin tarifinde çöğür, "beş kılı, tahta göğüslü ve yirmi altı perdeli büyük bir saz" olarak ifade bulmuştur. Evliya Çelebi, Seyahatname'de bu müzik aletinin mucidinin Germiyanogulları'ndan Yakub-i Germiyanî olduğunu ifade etmektedir. M. Ragıp Gazimihal, Sadık Uzunoğlu, Fahrettin Kırzioğlu da bu kanaati paylaşmaktadırlar (Sanal, 1993: 377).

XVII. yüzyıla ait tasvirlerde çöğür, diğer mızraplı aletlerden boy ve şekil itibarıyla farklı bulunmaktadır. Bu tasvirlerde çöğürün uzunca bir sapa ve oldukça büyük-dairevi bir gövdeye sahip olduğu görülmektedir. XVIII. yüzyıla ait bazı bilgilerden çöğürün tambur, tambura ve bağlamadan daha büyük olduğu kanaatine varılabilmektedir. Diğer taraftan Evliya Çelebi'deki kıl ifadesinin at kılı olmayıp tel manasında kullanıldığını kabul etmek gerekir. XVI-XIX. yüzyıllar arasında Osmanlı ülkesindeki çöğür tipleri incelendiğinde sonuç olarak değirmi yüzlü, yarım karpuz tekneli ve uzun kollu bir saz ortaya çıkmaktadır (Sanal, 1993: 377).

Def: Çok eski devirlerden beri tanınan ve genelde ritim için kullanılan bir çalgıdır. Kelimenin aslı Sümerce "dap" olup Akkadca aracılığıyla Arapça'ya ve diğer Sâmi dillere geçmiştir. Evlilik ve sünnet merasimleri sırasında def çalarak eğlenmek Araplar'ın eski âdetlerinden ve bu gelenek İslâmî dönemde de sürdürülmüştür (Bozkurt, 1994: 83-85).

Sonuçlar

Çalışmada şer'iyye sicillerinde müzik, içki ve gürültülü eğlence meclisleri konulu kayıtlar ele alınarak Osmanlı mahallesinden insan manzaraları sunulmuş ve sosyal yaşama dair vakalar işlenmiştir. Osmanlı mahallesindeki oto-kontrol üzerine yapılan çalışmaların seyrini daha spesifik ve sosyal bir konu vasıtasıyla daha dar alana çekerek konunun anlaşılmasına hizmet edilmek istenmiştir.

Kayıtlardan 3 tanesi XVII. yüzyılın ilk yarısına, 5 tanesi ikinci yarısına, 8 tanesi XVIII. yüzyılın ilk yarısına ve 1 tanesi de XIX. yüzyılın ikinci yarısına aittir. En azından tetkik edilen kayıtlar özelinde vakaların XVIII. yüzyılın ilk yarısında yoğunlaştığını göstermektedir.

Vakalardan 10 tanesi Konya'nın çeşitli mahallelerinde, 2 tanesi Hasköy'de (İstanbul), 1 tanesi İstanbul / Hâce Hâton Mahallesi'nde, 1 tanesi Manisa'nın Yenice Köyü'nde, 1 tanesi Rodoscuk'ta (Tekfurdağı / Tekirdağ), 1 tanesi Antep'in Şhreküstü Mahallesi'nde ve 1 tanesi de Tarsus'ta cereyan etmiştir.

İlk bulgulardan birisi şikâyetin büyük oranda mahalleli, bazen de bir mübaşir veya görevli tarafından beyan edilmesidir. Kayıtlarda mahkemeye gelen sakinlerin adları verilmiştir. Mahalleden birçok şahıs gelmiş ve adları da kayda geçmiştir. Adlar verildikten sonra şikâyetin kim hakkında ve hangi konuda olduğu ifade edilmiştir.

Şikâyetçilerin hedefe aldıkları bir husus suçlanan şahısların na-mahremlerle kendi evlerinde bir araya gelmeleri, içki içmeleri ve müzik aleti çalmalarıdır. Yani evin bir toplantı ve eğlence mekânı olarak kullanılmasından rahatsızlık duyulmuştur. Nitekim Eci adlı zımmînin meyhaneci olduğu, evine bazı rezil şahıslar gelenler olduğu, bu evde "tanbur ve alet-i fisk" çalınmakta olduğu şiddetle tenkit edilmiş ve bu şahsın ihracı mahkemeden talep edilmiştir.

Bir diğer suçlu Toros'un ise her daim mahalledeki evine Müslüman kadınları ('avratları) getirmekte ve "kapuyu ardından perkidiüp çevkür ve tanbur çalar" olduğu ifade edilmiştir. Şikâyetçiler Toros'un kapısının kitli olduğunu söylemekle dolaylı olarak kendisinin faaliyetlerini takip ettiklerini beyan etmektedirler. Zira kendisini uyardıklarını söylemektedirler.

Sakinler, şahsı içki içip müzik aleti çalmasından başka namazı ve cemaati terk etmekle de suçlanmışlardır. Bu şahıs gece ve gündüz "âlet-i fiskla ve bunun emsâli fi'l ile meşgul"dür. Buradan çıkarılacak sonuç namazı terk etmenin, içki içmenin ve müzik aleti çalmanın birbirleriyle aynı davranışlar cümlesinden olarak "günah olarak" ifade edilmiştir.

Diğer bir çıkarım ise köy ve mahalle gibi yerleşimlerde insanların rahatça görebileceği alanlarda eğlence, içki ve müzik meclisleri tertip edildiği ve bunun şiddetle tenkit edildiğidir. Yenice köyü içinde “*alenen zil ve zurna ve tanbûr ile... meclis-i fisk*” tertibine şahit olan şahit Belen Nahiyesi naibi olan Veli Efendi ibn-i İlyas Dede mahkemeye gelerek şikâyet etmiştir. Düğün cemiyetine çalgıcı kadın getirmenin şikâyet konusu olması da ayrıca dikkate şayandır.

Mektep ve tekke gibi mekânlarda eğlence, içki veya müzik meclislerinin yapılması da şikâyetlere konu olmuştur. Mesela Şeyh ‘âlimân mahallesindeki “*mektebin kenifi havlusuna bir ‘avratı erkek kıyâfetine koyup getürmeleriyle*” denilerek ilk şikâyet konusu belirtilmiştir. Yine Sırçalı adlı tekkede bazı sakinler “*çevgîr çalub şurb-i hamr idüb fisk üzere*” Buradan anlaşılan o ki mektep ve tekkede yapılan bazı eğlenceler şikâyete konu olmuş ve bunların yapıldığı mekânlar belirtilmiştir.

Bundan sonra, Toros için “*kendi hâlinde ol deyu birkaç kere tenbîh eyledik mütenebbih olmadı*” Konumuzla alakalı olarak Antep’te de benzeri bir durumun yaşandığı anlaşılmıştır. Antep’in Şehreküstü Mahallesinden Molla Kasım, komşusu Mustafa Bey Cuma günü gece yarısı diğer arkadaşlarıyla *şurb-i hamr* edip namahrem ile *def ve tambur çalıp* fisk halinde iken eziyetlerine tahammül edemeyip damına çıkarak sözlü olarak uyarmıştır (Kıvrım, 2009: 240).

Müslümanlar ibadetlerini rahatça yapmak istediklerinden buna özellikle cami mekânı anlamında engel çıkarılmasını ve huzurlarının bozulmasını da şikâyet etmişlerdir. Nasrânilerden Kalfa, Kömürcü ve Yayla adındaki şahıslar, “*hay huylarından mescid-i mezbûrda kemâ-yenbagî edâ-i salâta imkân olmayıb*” demişlerdir. Varılan sonuca göre adı geçen şahısların eğlencelerinden çıkan ses mahallenin dış mekânını ve ibadet alanını tehdit etmekte ve Müslümanlar kendilerinde şikâyet etme hakkını görmüşlerdir.

Zımmîler için “*tarik-i âmmdan fıçı ile hamr geçirmekleri ile râhiya-i kabîhasından Müslimîn müte’ezzi olmağın*” diyerek bu şahısların merkezi yoldan fıçılarla içki geçirdiklerini ve bu fıçılardan gelen kokulardan rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Dikkat çeken husus zımmîlerin genel yoldan içkiyle geçebilmeleridir. Bazen ise ahlak dışı faaliyetlerde bulunana şahıslar eşkıya olarak sıfatlandırılmış ve “Müslüman, zımmî ve Yahudi eşkıya” demekle din ayırımına gidilmemiştir.

Bazen “*udûl-i ricâl-i ahrâr-ı müslimînden*” şahitlerin ifadeleri ile suçlanan şahısların beraat ettikleri de kayda geçirilmiştir. Buna göre şahitler “*kendi hâllerinde olup bu âna gelince mezbûrların bu misillü bir fi’l-i kabîhalarına muttali’ olmadık eyü âdemlerdir*” gibi ifadelerle şahısları temize çıkarabilmektedirler.

Suçlanan şahısların mahalleli tarafından kötü fiillerinden dönmeleri için uyarıldıkları veya “şer’le” tembih edildikleri kayıtlıdır. Sonrasında “*mahallât imâmı ve cemâ’at ma’rifetiyle şer’le bu makuleler tenbîh ve men’ olunub memnu’ olmayanlar...*” denilmekle, hakkında şikâyet edilenlerin mahalle imamları ve sakinleri tarafından tembih edildikleri haber verilmiştir. Bu hususun başlı başına üzerinde durulması gereken bir uygulama olması muhtemeldir.

Tambur, çevkir-çevkür (çöğür), tabıl (tabl), def, zil, zurna, gibi bazı müzik aletlerinin adları şikâyetlere konu olmuştur. Ahalinin ifade ve şikâyetleri ışığında, bu aletler “*âlet-i fiskdan tanbur ve çevkür ve tabla (tabl) çalup*” gibi tanımlamalarla doğrudan, kullanılması durumunda şahsa günah kazandıran aletler olarak vasıflandırılmıştır. İçki ve müzik aletleri de dâhil alet-i fisk ile yapılan bu eğlence âlemlerine ise “meclis-i fisk” yani günah meclisi adı verilmiştir. Bu durum bir belgede “*alenen zil ve zurna ve tanbûr ile karye-i Yenice’nin içinde meclis-i fisk*” etmek şeklinde açıkça ifade edildiği üzere günah meclisi olarak vasıflandırılmaktadır. Burada ifade edilmek istenen, şahısların dinin emir ve yükümlülüklerini çiğnemekte olduklarıdır. Elbette bu değerlendirmelerin hukuki boyutunu anlamak başlıca farklı bir çalışmayı gerektirmektedir.

Mahkeme genel olarak mahallelinin talebini dikkate alarak uygulanabilecek en pratik cezayı icra edip suçluların mahalleden uzaklaştırılmasına karar vermiştir. Tambur, çevkir-çevkür (çöğür), tabıl (tabl), def, zil, zurna gibi bazı müzik aletlerinin adları şikâyetlere konu olmuştur. Sakinlerin ifade ve şikâyetleri ışığında, bu aletler “*âlet-i fiskdan tanbur ve çevkür ve tabla (tabl) çalup*” gibi tanımlamalarla doğrudan, kullanılması durumunda şahsa günah kazandıran aletler olarak vasıflandırılmıştır.

Kaynakça

BOA. ZB. 26-42.

- Abacı, N., (1999), *Osmanlı Hukukunun Uygulanmasına Yönelik Bir İdari-Sosyal Tarih Araştırması: Bursa Örneği (1650-1700)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Abacı, N., (2005), “Osmanlı Kentlerinde Sosyal Kontrol: Araçlar ve İşleyiş”, *Uygurlardan Osmanlıya Şinasi Tekin'in Anısına*, İstanbul.
- Acun, F., (2002), “A Portrait of the Ottoman Cities”, *The Muslim World*, , C. XCII, S. 3-4, s. 255-286.
- Acun, Fatma, (2001), “Osmanlı Döneminde Anadolu Şehirlerinin Gelişmesinde Devletin Rolü: Karahisar Örneği”, *Bellekten*, C. LXV, sy. 242, s. 161-192.
- Akgündüz, A., (1991-1993), *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, III-VII, , İstanbul 1991-1993.
- Akyüz, J., (2003), *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer'îye Sicillerinin Sayısal ve Muhteva Analizi Denemesi)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Armağan, M., (1999), “Osmanlı Şehrine Kavramsal Bir Yaklaşım”, *Osmanlı: Toplum*, C. V, S. 536-544.
- Aydoğan Demir, “Kanunî Sultan Süleyman'ın terk-i salât edenlerle ilgili fermanı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, II, İzmir 1984, s.48.
- Bahar, C., (1998), “Kasap İlyas Mahallesi İstanbul'un Bir Mahallesinin Sosyal ve Demografik Portresi: 1546-1885”, *İstanbul Araştırmaları*, 4, İstanbul s. 16.
- Barkan, Ö. L., (1962-1963), “Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nda İmarat Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XXIII, S. 1-2, s. 239-296.
- Baykara, T., (1999), “Osmanlı Devleti Şehirli Bir Devlet midir?”, *Osmanlı: Toplum*, C. V, Ankara.
- Bostancı, N.,(2010), *1596 Numaralı Rodoscuk (Tekfurdağı) Şer'îye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi.
- Bozkurt, N., (1994), “Def”, *DİA*, C. 9, s. 83-85.
- Braude, B., (1982), “Foundation Myths of the Millet System”, *Christians and Jews in the Ottoman Empire*, B. Lewis ve B. Braude (ed.), New York ve Londra, C. II, S. 69-88.
- Canbakal, H., (1999), “Ayntab at the End of the Seventeenth Century: A Study of Notables and Urban Politics”, Doktora Tezi, Harvard University.
- Cansever, T., (1999), “Osmanlı Şehri”, *Osmanlı: Toplum*, Ankara, C. V, s. 509-527.
- Ceras, Maurice M., (1999), *Osmanlı Kenti*, (Çev. Aslı Ataöv), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Çadırcı, M., (1997), *Tanzîmât Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara.
- Çakır, İ. E., “XVI. Yüzyılda Ayntab'da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü”, *Bilig*, 63, 2012, s. 31-54.
- Çetin, C., (2014a), “Anadolu'da Kapıya Katran Sürme Vak'aları: Konya Şer'îye Sicilleri Işığında Hukukî, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)”, *Turkish Studies*, Volume 9/1 Winter 2014, p. 133-156, Ankara, s. 133-156.
- Çetin, C., (2014b), “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)”, *History Studies*, Volume 6 Issue 6, December, s. 43-70.
- Çınar, H., (2000), *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Ayntab Şehrinin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Demir, A., (1984), “Kanunî Sultan Süleyman'ın terk-i salât edenlerle ilgili fermanı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, II, İzmir, s. 46-53.
- Doğru, H., (1995), *XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Ergenç, Ö., (1976), “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler”, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Ekim Ankara (II. Cilt) s. 1265-1274.
- Ergenç, Ö., (1988), “Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler”, *Bellekten*, C. LII, S. 203, s. 667-683.
- Ergenç, Ö., (2012), *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, İstanbul.

- Ergene, B., (2003), *Local Court Provincial Society and Justice in the Ottoman Empire: Legal Practice and Dispute Resolution in Çankırı and Kastamonu (1652-1744)*, Leiden: Brill.
- Erten, H., (2012) “Neighborhood Consciousness as a Social Control Mechanism According to the Ottoman Judicial Records in the 17th and 18th centuries (The Case of Konya), *Bilig*, 62, s.119-138.
- Erturhan, S., (2001) “Kişisel Boyutlu Suçların Gizlenmesinin İslâm Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V / 2, Sivas, s. 259-291.
- Faroqhi, S., (2003), *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, çev. G. Çağalı-Güven ve Ö. Türesay, İstanbul.
- Faroqhi, Suraiya, (1987), *Men of Modest Substance: House owners and House Property in Seventeenth century Ankara and Kayseri*, Cambridge.
- İKS. (İstanbul Kadı Sicilleri), (2010), *İstanbul Mahkemesi, 3 Numaralı Sicil, (H. 1027 / M. 1618)*, Editör: Çoşkun Yılmaz, Hazırlayanlar: Yılmaz Karaca, Rasim Erol, Salih Kahrıman, Fuat Recep, Sabri Atay, Hüseyin Kılıç, Kontrol Eden: Fikret Sarıcaoğlu, İstanbul.
- İKS. (İstanbul Kadı Sicilleri), (2010). *Üsküdar Mahkemesi, 51 Numaralı Sicil, (H. 987-988 / M. 1579-1580)*, Editör: Çoşkun Yılmaz, Hazırlayan: Rıfat Günelan, Kontrol Eden: Feridun Emecen, İstanbul.
- İKS. (İstanbul Kadı Sicilleri), (2011), *Eyüb Mahkemesi, 49 Numaralı Sicil, (H. 1054 / M. 1644)*, Editör: Çoşkun Yılmaz, Hazırlayan: Ayşe Seyyide Adıgüzel, Kontrol Eden: Tahsin Özcan, İstanbul.
- İKS. (İstanbul Kadı Sicilleri), (2011), *Hasköy Mahkemesi, 10 Numaralı Sicil, (H. 1085 / M. 1674-1679)*, Editör: Çoşkun Yılmaz, Hazırlayanlar: Tahsin Özcan, Kontrol Eden: Feridun Emecen, İstanbul.
- İKS. (İstanbul Kadı Sicilleri), (2011), *Hasköy Mahkemesi, 5 Numaralı Sicil, (H. 1020-1053 / M. 1612-1643)*, Editör: Çoşkun Yılmaz, Hazırlayanlar: Baki Çakır, Zeynep Trabzonlu, Halil Kazan, Ayşe Seyyide Adıgüzel, Kontrol Eden: Tahsin Özcan, İstanbul.
- Jennings, R., (1999), *Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries: Women, Zimmis and Shari'a Courts in Kayseri, Cyprus and Trabzon*, İstanbul.
- Karakaya, F., (2010), “Tambur”, *DİA*, C. 39, 2010, s. 553-554.
- Karasaran, A., (2007), *1039-1040 (1629-1630) Yıllarına Ait 61 Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi.
- Kıvrım, İ., (2009), “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 8 (1), Gaziantep, s. 231-255.
- Kuban, D., (1968), “Anadolu-Türk Şehri, Tarihî Gelişmesi Sosyal ve Fizikî Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler”, *Vakıflar Dergisi*, S. 7, s. 53-74.
- Küçük, F., (2013), *14 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (1080-1081/1669-1670) Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Konya.
- Özcan, T., (2001), “Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi”, *Marife*, 1, Konya, s. 129-151.
- Pirgon, Y., (2014), “Osmanlı Dönemi Mehteran-ı Tabl-ı Alem Teşkilatına Genel Bir Bakış”, *Akademik Bakış*, Uluslararası Hakemli E- Dergi, S. 42, Mart-Nisan.
- Reyhan, C., (2002), *XIII. Yüzyılda Bir Kuzey-Batı Anadolu Kenti: Bursa Örneği Şehir Toplumunun Sosyal-Ekonomik ve Kültürel Analizi*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı.
- Sak, İ. - İ. Solak, (2015), *Konya Kadı Sicili (1135-1136 / 1723-1724) Defter 49*, Konya.
- Sak, İ., (2006), *47 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili, (1128-1129/1716-1717)*, Transkripsiyon ve Dizin, Konya.
- Sak, İ., (2012), *52 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (1143-1144 / 1730-1731)*, Transkripsiyon ve Dizin, Konya.
- Sak, İ., ve C. Çetin, (2008), *45 Numaralı, Konya Şer'iyeye Sicili, (1126 - 1127 / 1714 - 1715)*, (Transkripsiyon ve Dizin), Konya.
- Sanal, H. (1964), *Mehter Musikisi, Bestekâr Mehterler-Mehter Havaları*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Say, A. (2005), *Müzik Ansiklopedisi*, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara.
- Şahin M. - Esra I., (2011), “Osmanlıdan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, Kütahya, s. 221-230.
- Şen, H., (2011), *310 No'lu Şer'iyeye Sicil Defteri'ne Göre Tarsus Mahkemesi'nde Görülen Davalar, (H. 1283-1290 / M. 1866-1873)*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.

- Tankut, G., (1975), “Urban Transformation In The Eighteenth Century Ottoman City”, *METU, Journal of the Faculty of Architecture*, V. 1, N. 2, Fall, s. 247-262.
- Tekeli, İ., (2011), *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları*, İstanbul.
- Tutar, A.Y., (2018), *16 Numaralı Konya Şer'iyye Sicili (1083-1083 / 1672-1673)*, *Değerlendirme ve Transkripsiyon*, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Uçan, A. (2000) *Geçmişten Günümüze, Günümüzden Geleceğe Türk Müzik Kültürü Müzik Ansiklopedisi*, Ankara.
- Yaldır, A. A., (2009), *Askeri Müzik Topluluğu Mehter, Geleneksel Kıyafet ve Müzik Enstrümanlarının Plastik Açısından Seramik Sanat Objelerine Dönüşümü*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.